

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Лариса Журавльова, Галина Овсяннікова

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті розкривається поняття про комунікативно-мовленнєву компетенцію дітей дошкільного віку, аналізуються особливості її формування. Підкреслюється, що цей вік є сенситивним для навчання іноземної мови як із погляду психологів і фізіологів, так і педагогів, лінгвістів. На думку авторів, успішне формування англomовної комунікативно-мовленнєвої компетенції дошкільників насамперед залежить від створення та дотримання певних педагогічних умов, які розглядаються у статті. Наголошується, що процес формування у дітей англomовної комунікативно-мовленнєвої компетенції стане якісним лише тоді, коли буде враховано не якусь одну педагогічну умову, а весь комплекс їх. Саме це дасть змогу досягти бажаного результату. Автори зазначають, що необхідно також зважати й на зміни в сучасній дійсності, і на надбання науково-технічного прогресу, які істотно впливають на свідомість сучасних дошкільників. Це потребує створення нових якісних педагогічних умов для формування англomовної комунікативно-мовленнєвої компетенції дітей.

Ключові слова:

англomовна комунікативно-мовленнєва компетенція, старший дошкільний вік, педагогічні умови.

Аннотация:

Журавлёва Лариса, Овсянникова Галина. Педагогические условия формирования англоязычной коммуникативно-речевой компетенции детей дошкольного возраста.

В статье раскрывается понятие о коммуникативно-речевой компетенции детей старшего дошкольного возраста, анализируются особенности её формирования именно в старшем дошкольном возрасте. Подчеркивается, что данный возраст является сенситивным для обучения иностранному языку как с точки зрения психологов и физиологов, так и педагогов, лингвистов. Авторы утверждают, что успешное формирование англоязычной коммуникативно-речевой компетенции дошкольников возможно только при создании и соблюдении определенных педагогических условий, которые также рассматриваются в статье. Акцентируется внимание, что процесс формирования англоязычной коммуникативно-речевой компетенции детей не будет качественным при наличии только одного какого-нибудь педагогического условия. Подчеркивается, что только комплекс данных аспектов позволяет достичь желаемого результата. Авторы отмечают, что необходимо также учитывать и изменения в современной действительности, и достижения научно-технического прогресса, которые имеют существенное влияние на подсознание современных дошкольников. Это требует создания новых качественных педагогических условий для формирования англоязычной коммуникативно-речевой компетенции детей.

Ключевые слова:

англоязычная коммуникативно-речевая компетенция, старший дошкольный возраст, педагогические условия.

Resume:

Zhuravlyova Larysa, Ovsyannikova Halyna. The pedagogical conditions for the formation of preschoolers' English-speaking communicative and speech competence.

The article explains the conception of communicative and speech competence of senior preschoolers, it analyzes the distinctive features of its formation in the senior preschool age. It is emphasized that this age is sensitive for teaching a foreign language from the psychological, physiological as well as pedagogical and linguistic points of view. The authors confirm that the successful formation of preschoolers' English-speaking communicative and speech competence is possible only if proper pedagogical conditions are created and observed; the latter are also examined and analyzed in the article. It is accentuated that the process of formation of children's English-speaking communicative and speech competence won't be of high-quality in case only one of the pedagogical conditions is observed. It is underlined that only the complex of those aspects permits to achieve the desired result. The authors indicate that it is also necessary to take into consideration the changes of the modern reality and the achievements of the scientific progress, which greatly influence the unconscious of modern preschoolers. It requires establishing new pedagogical conditions of high-quality for the formation of children's English-speaking communicative and speech competence.

Key words:

English-speaking communicative and speech competence, senior preschool age, pedagogical conditions.

Постановка проблеми. Відомий вислів «Скільки мов ти знаєш – стільки раз ти людина» нині стає актуальним як ніколи, бо з кожним роком потреба у вивченні іноземних мов, починаючи з дошкільного віку, зростає, перетворюючись на вимогу часу й необхідний компонент освіченості сучасної людини.

Дошкільна освіта, як перша самоцінна ланка, має гнучко реагувати на соціальні запити, збагачувати знання дітей необхідною якісною інформацією, допомагати реалізовувати свій природний потенціал. Сучасні батьки виявляють значний інтерес до навчання своїх дітей іноземних мов, зокрема в умовах дошкільного закладу, що пов'язано з тенденцією введення

обов'язкового вивчення іноземної мови з першого класу початкової школи.

У Конституції України, Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», у Національній доктрині розвитку освіти, Базовому компоненті Дошкільної освіти в Україні, програмах розвитку «Я у світі», «Дитина в дошкільні роки» наголошується, що розпочинати вивчення іноземної мови доцільно саме на дошкільному етапі розвитку дитини, а тому рекомендується ввести її до варіативної складової освітнього процесу дошкільних навчальних закладів.

Сьогодні навчання дітей дошкільного віку іноземної мови – пробне, неунормоване. Це зумовлює недостатню сформованість

педагогічних умов навчання та недосконалість розробки механізму комплексного використання засобів навчання дошкільників іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі активного впровадження іноземної мови в освітній процес дошкільних навчальних закладів України зростає роль досліджень, спрямованих на розкриття механізму формування англомовної комунікативно-мовленнєвої компетенції дітей дошкільного віку, а також на пошук ефективних шляхів його реалізації. Проблему формування англомовної комунікативно-мовленнєвої компетенції дітей дошкільного віку вивчають як вітчизняні, так і зарубіжні лінгвісти, педагоги та психологи, зокрема А. Богуш, Е. Протасова, Н. Імемадзе, Л. Калініна, Є. Тихєєва, Т. Шкваріна, А. Сейфті, Дж. Галамбос, Р. Карніола, В. Пенфілд, А. Табуре-Келлер, Ж. Ронже, В. Штерн та ін.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз проблеми формування англомовної комунікативно-мовленнєвої компетенції дітей дошкільного віку, виявлення й вивчення педагогічних умов, які б сприяли сталому та якісному результату такого формування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання формування комунікативно-мовленнєвої компетенції дітей було завжди пріоритетним у дошкільній освіті, бо мова дитини є не лише засобом пізнання навколишнього світу, усвідомлення себе самої як його частини, а й засобом віднайдення свого гідного місця в соціумі. З огляду на останні тенденції введення іноземної мови до складу сучасної дошкільної освіти, важливого значення набуває також проблема формування англомовної комунікативно-мовленнєвої компетенції дітей.

Учені розглядають компетентність як здатність індивідуума приймати рішення й нести відповідальність за їх виконання в різних галузях людської діяльності, а також як певний рівень розвитку особистості. Т. Піроженко визначає компетентність як комплексну характеристику особистості, що охоплює такі аспекти: інтелектуальний, мовленнєвий, соціальний тощо. Виходячи з цього, компетентність – це сукупність не лише інтелектуальних і фізичних якостей людини, а й властивостей, необхідних їй для самостійного й ефективного виходу з різних життєвих ситуацій, для створення кращих умов для себе в конструктивній взаємодії з іншими.

Під мовленнєвою компетентністю розуміють вільне вираження своїх бажань, намірів, а також пояснення власних дій та їх змісту за допомогою мовних і немовних (жестових, мімічних, пантомімічних) засобів. Т. Піроженко зазначає, що показником

мовленнєвої компетентності є спроможність дитини будувати мовне спілкування з іншими людьми з огляду на інтуїтивно або свідомо історично сформовані мовні канони фонетики, спілкування, етично цінні зразки поведінки, семантики, граматики, а в немовних формах – загальнолюдські способи виразної поведінки [4, с. 46].

Комунікативна компетенція дошкільників є предметом дослідження зарубіжних (К. Менг, К. Крафт) і вітчизняних науковців (А. Богуш, О. Соботович, Т. Піроженко). Так, наприклад, А. Богуш розглядає поняття «комунікативна компетентність дошкільника» в контексті культури мовленнєвого спілкування, формування якої передбачає виконання таких завдань: розвиток комунікативних здібностей дітей відповідно до кожного вікового періоду – емоційне спілкування з дорослими, спілкування з однолітками, ініціативне спілкування зі співрозмовником; засвоєння ввічливих форм спілкування, розвиток мовленнєвого етикету; формування мовлення; формування культури спілкування [1, с. 89].

Питання комунікативно-мовленнєвої компетенції є предметом дослідження у працях як вітчизняних (І. Зимня, К. Крутий, А. Новикова, С. Шишова, О. Хуторський, Г. Ібрагімова, Т. Піроженко та ін.), так і зарубіжних учених (Д. Хаймз, А. Холлідей, Ван Ек та ін.). Комунікативно-мовленнєві дії дітей зумовлені конкретною ситуацією спілкування, що сприяє виникненню ситуативної мотивації: потреби у здійсненні конкретного мовленнєвого вчинку і внутрішньої комунікативної мотивації, основою якої є сформованість потреби в мовленнєвому спілкуванні). Завдяки цим діям дитина задовольняє власні комунікативні й комунікативно-пізнавальні потреби. Комунікативно-мовленнєва діяльність охоплює процеси цілеспрямованого й різнобічного використання дітьми мовлення в міжособистісних контактах із дорослими й однолітками (діалогічне мовленнєве спілкування), продукування власних мовних текстів (монологічне мовлення), процеси сприймання – розуміння – передавання змісту мовних текстів (зв'язного мовлення тих, хто оточує, художніх творів, пізнавальних розповідей під час безпосереднього або опосередкованого (через засоби інформації) контакту), що відбуваються в контексті становлення комунікативної діяльності дітей. І. Зимня підкреслює, що особливість комунікативно-мовленнєвої діяльності полягає в тому, що це власна діяльність дитини, породжена життєвими потребами й запитамі дитинства, тому її розвиток не повинен бути відірваним від життя дитини, а навпаки, вбирати в себе всі

реалії спілкування з дорослими й однолітками [2; 4].

Англомовну комунікативно-мовленнєву компетенцію науковці визначають як увіходження («вживання») в іншомовне середовище країни, мова якої вивчається (у межах програмових тем і ситуацій). Е. Божович зазначає, що мовленнєвий досвід дитини охоплює, по-перше, практичне оволодіння мовою, а, по-друге, емпіричні узагальнення над мовою, що робляться навіть тоді, коли немає спеціальних знань про мову, що вивчається, тобто так званий феномен «відчуття мови». Цей процес передбачає розвиток усіх складників іншомовної комунікативної компетенції, а саме: лінгвістичного (що характеризується систематичним знанням граматичних правил, мовних одиниць і фонології, які перетворюють лексичні одиниці на осмислений вислів) і соціолінгвістичного (здатність вибирати та використовувати відповідні мовні форми та засоби залежно від мети та ситуації спілкування, від соціальних ролей учасників комунікації).

Т. Шкваріна розглядає англомовну комунікативно-мовленнєву компетенцію як інтегровану за своїм змістом, що складається із трьох основних видів компетенцій: мовної, мовленнєвої, соціокультурної, які, так само, містять ряд компетенцій:

– Мовна компетенція передбачає формування в дітей іншомовних граматичних і фонетичних навичок, накопичення лексичного запасу.

– Мовленнєва компетенція визначається переліком основних мовленнєвих функцій, які потребують опрацювання (уміти привітатися, відрекомендувати себе, розповісти про родину, зробити опис когось-небудь або чогось-небудь тощо); зразками мовлення (моделями). Вона, так само, поділяється на діалогічну й монологічну мовленнєву компетенції.

– Соціокультурна компетентність обмежується опрацюванням норм поведінки, правил етикету, вивченням пісень, інших форм дитячого фольклору країни, мова якої вивчається.

Дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних педагогів і лінгвістів Е. Протасової, А. Сейфті, Дж. Галамбос, Р. Карніола свідчать, що оволодіння другою мовою спирається на ті ж механізми, що й засвоєння рідної мови. Крім того, науковці доводять, що саме ранній початок навчання другої мови формує в дітей металінгвістичні здібності, мовну інтуїцію, сприяє їх творчому розвитку [5, с. 26].

На необхідність навчання дітей другої мови саме в дошкільному віці вказують також і психофізіологи. Так, наприклад, В. Пенфілд

твердить, що пластичність кори головного мозку (щодо засвоєння мови) у підлітковому віці втрачається, тому розпочинати навчання другої мови варто якомога раніше. Учений уважає, що змалку дитина надзвичайно легко оволодіває мовою природним шляхом.

Дослідження представників дитячої психології, зокрема Л. Виготського, І. Зимньої, О. Леонтьєва, Д. Ельконіна, Ж. Піаже, вказують на те, що успішність вивчення іноземної мови безпосередньо залежить від рівня розвитку спілкування дитини рідною мовою.

Знаний психолінгвіст Е. Пулгрем визнає дошкільне дитинство тим часом, який є найсприятливішим для навчання другої мови у фізіологічному плані. Саме в цей час інтенсивно функціонує природжений механізм засвоєння мови. На думку вченого, навчання іноземної мови слід розпочинати із 3-4-х років.

Натомість дослідження інших педагогів і психологів показали, що діти саме старшого дошкільного віку свідомо ставляться до іноземної мови як до предмета вивчення. Вони бажають ознайомитися з життям країни, мову якої вивчають, із її народом та його духовними цінностями, що пов'язані зі світом дитини. Передусім спрацьовує фактор новизни предмета й соціокультурної інформації, закладеної в ньому.

Відомий педагог Е. Аркін визначає старший дошкільний вік як такий, що найбільше відповідає (як у фізіологічному, так і у психологічному плані) початку будь-якої навчальної діяльності. У цьому віці дитина здатна до більш-менш тривалої концентрації уваги, у неї з'являється здатність до цілеспрямованої діяльності, вона накопичує достатній запас як лексичних одиниць, так і мовних моделей для задоволення своїх комунікативних потреб. Учений наголошує, що дітям у віці до п'яти років притаманна лінгвістична геніальність. Вони здатні запам'ятовувати 20-30 нових слів за день.

На переконання І. Шолпо, головними цілями навчання дошкільнят іноземної мови є: формування в дітей первинних навичок спілкування іноземною мовою; уміння користуватися іноземною мовою для досягнення своїх цілей, вираження думок і почуттів у реальних ситуаціях спілкування; створення позитивної настанови на подальше вивчення іноземних мов; пробудження інтересу до життя й культури інших країн; виховання активно-творчого та емоційно-естетичного ставлення до слова; розвиток лінгвістичних здібностей старших дошкільнят із урахуванням їх вікових особливостей; децентрація особистості, тобто можливість подивитися на світ із різних позицій.

А. Богуш, розкриваючи механізм двомовності, твердить, що стимулом для засвоєння другої мови є потреба у спілкуванні. Але, на її думку, цей процес без педагогічного втручання приречений на мовленнєві помилки. Тому для засвоєння другої мови у дошкільному закладі має бути створено організоване та цілеспрямоване навчання, під час якого дитина має засвоїти певну систему мовних знаків, їх лексичні, граматичні та фонетичні значення, зіставляючи їх із мовними знаками рідної мови.

Однією з важливих педагогічних умов формування англійської комунікативно-мовленнєвої компетенції дітей вчені вважають використання гри як провідного методу навчання. Т. Шкваріна наголошує, що навчання дошкільників іноземної мови має носити комунікативний характер. Адже коли дитина оволодіває мовою як засобом спілкування, то вона не просто засвоює окремі слова й мовні зразки, але вчиться конструювати вислови за відомими їй моделями, відповідно до комунікативних потреб, що виникають у неї. Спілкування іноземною мовою має бути мотивованим і цілеспрямованим. Необхідно психологічно позитивно налаштувати дитину на іншу (чужу) мову. Способом створення такої позитивної мотивації Т. Шкваріна називає саме гру [6, с. 23]. Л. Виготський і Д. Ельконін також підкреслюють, що гра є провідним видом діяльності дошкільника. Але вчені мають на увазі не те, що вона переважає серед усіх інших видів його практичної діяльності, а те, що саме гра в цей період сприяє розвитку дошкільника.

Провідні педагоги також зауважують, що гра на заняттях з іноземної мови виконує низку завдань:

- допомагає швидко засвоїти навчальний матеріал;
- дає можливість уникнути перевтоми дітей і сприяє міцному засвоєнню мовного матеріалу в атмосфері, максимально наближеній до реальної;
- створює навчально-мовленнєві ситуації, у яких ураховуються мовленнєві навички та вміння.

Важливою умовою формування якісної іншомовної комунікативно-мовленнєвої компетенції дошкільників К. Крутій називає цілковите занурення в іншомовне середовище. Тобто створення такого розвивального середовища й оточення, яке б змушувало дитину до пізнання й засвоєння нової інформації, було б вагомим поштовхом до активної комунікативно-мовленнєвої діяльності малюка [2, с. 34].

Одним із дієвих засобів підвищення якості навчання й розвитку дітей може стати організація інтегрованого навчання англійської

мови в дитячому садку. Інтеграція – це шлях до досягнення цілісного погляду на навколишній світ, основою інтеграції є міжпредметні зв'язки.

У методиці навчання іноземних мов необхідність інтеграції визнають такі дослідники, як І. Бім, І. Зимня, О. Негневицька, К. Протасова та ін. Учені зазначають, що іноземна мова має особливу здатність інтегрувати найрізноманітніші відомості, тому вона стає тим «організуючим» предметом, на основі якого можливе злиття декількох дисциплін в одну інтегровану.

В умовах дитячого садка доцільною є інтеграція іноземної мови з тими предметами, які вивчаються в дошкільних закладах, із тими видами діяльності, що характерні для дітей дошкільного віку. Тематична інтеграція практично неможлива внаслідок того, що діти лише починають засвоювати основи іноземної мови. Інтегроване навчання дошкільників іноземної мови припускає об'єднання під час заняття розумової, емоційної та рухової сфер. Мовні дії іноземною мовою поєднуються з діями, характерними для інших предметів і видів діяльності.

Дослідниця Т. Шкваріна наголошує також на важливості наскрізної інтеграції іноземної мови, що вивчається, із життєдіяльністю дошкільника. Саме за таких умов невимушеного спілкування досягається бажаний ефект якості й сталості відповідних знань і вмінь дітей.

Одна з найважливіших передумов успішного навчання іноземної мови – увага дошкільнят. Діти цього віку ще не мають стійкої цілеспрямованої уваги, не можуть тривалий час зосереджуватися на одному завданні. Тому в роботі з ними слід використовувати такі вправи та ігри, які б допомагали урізноманітнювати види дитячої діяльності.

На користь різноманітності видів навчальної діяльності дошкільників на заняттях з іноземної мови вказують також і гендерні особливості дітей. Фізіологи зазначають, що психічні процеси дівчаток і хлопчиків у дошкільному віці значно різняться між собою. Наприклад, дівчатка краще запам'ятовують матеріал сидячи, виконуючи «настільні» вправи, завдання, тоді як хлопцям для сталого і якісного запам'ятовування навчального матеріалу потрібен рух. Отже, лише за умови поєднання у процесі навчання різних видів рухової активності можна очікувати гарного результату від усієї групи дітей.

Загальновідомо, що процес виховання і навчання дітей у дошкільних навчальних закладах є важливим складником соціального сьогодення. Він має бути сучасним, відображати новітні тенденції та вимоги, що висувуються нині суспільством, оскільки мета дошкільного закладу – виховання компетентної дитини.

Сьогодні ми спостерігаємо високий рівень розвитку науки й техніки. Сучасні гаджети (комп'ютери, ноутбуки, планшети тощо) та інтернет-ресурси стали невіддільною частиною життя навіть наймолодшої верстви населення – дошкільників. Цей факт зумовлює пошук нових, модернізованих підходів до навчання малюків, створення сучасних педагогічних умов, які б ураховували окреслені тенденції.

Висновки. Питання формування англійської комунікативно-мовленнєвої компетенції дітей останнім часом набуває все більшої значущості в освітньому просторі сучасних дошкільних навчальних закладів України. Швидке входження іноземних мов в освітній процес створює ряд проблем, які

потребують розв'язання. Найважливішою з них є проблема виявлення таких педагогічних умов, які б сприяли якісному формуванню іншомовної комунікативно-мовленнєвої компетенції дошкільників. Цілком зрозуміло, що кожна з наведених у статті педагогічних умов є дуже важливою, але, на наше глибоке переконання, тільки їх комплексна реалізація сприятиме успішному формуванню англійської комунікативно-мовленнєвої компетенції дітей.

Подальші дослідження в цьому напрямі варто зосередити на проблемі розробки форм і методів формування англійської мовленнєво-комунікативної компетенції дітей дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови / А.М. Богуш, Н.В. Гавриш. – К.: Вища шк., 2007. – 542 с.
2. Крутій К.Л. Можливості формування мовної особистості у дошкільному віці / К.Л. Крутій // Дошкільна освіта. – 2003. – № 1. – С. 32–38.
3. Кабардов М.К. Языковые и коммуникативные способности / М.К. Кабардов, Е.В. Арцишевская // Способности и склонности. – М.: Педагогика, 1989. – С. 103–104.
4. Піроженко Т. Мовлення дитини: психологія мовленнєвих досягнень дитини / Тамара Піроженко. – К.: Главник, 2005. – 112 с.
5. Протасова Е.Ю. Методика обучения дошкольников иностранному языку / Е. Ю. Протасова. – Москва: Владос, 2010. – 304 с.
6. Шкваріна Т.М. У світ іноземної мови з цікавістю / Т.М. Шкваріна // Дошкільне виховання. – 2000. – № 1. – С. 22–23.

References

1. Bogush, A. M. (2007). *Pre-school linguodidactics: Theory and methods of teaching a native language to children*. Kyiv: Vyshcha school. [in Ukrainian].
2. Krutii, K. L. (2003). Possibilities of the language personality's formation in the pre-school age. *Doshkilna osvita*. Zaporizhia. 1. 32-38. [in Ukrainian].
3. Kabardov, M. K. (1989). Language and communicative abilities. *Sposobnosti i sklonnosti*. Moscow: Pedagogika. [in Russian].
4. Pirozhenko, T. (2005). *The child's speech: psychology of the child's achievements in speech*. Kyiv: Glavnik. [in Ukrainian].
5. Protasova, E. Yu. (2010). *Methods of teaching a foreign language to pre-school children*. Moscow: Vlados. [in Russian].
6. Shkvarina, T. M. (2000). *Into the world of a foreign language with curiosity*. 1. 22-23. [in Ukrainian].

Рецензент: Аносов І.П. – д.пед.н., професор

Відомості про авторів:

Журавльова Лариса Станіславівна
Овсяннікова Галина Костянтинівна
 Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
 вул. Леніна, 20, м. Мелітополь
 Запорізька обл., Україна, 72312

doi:10.7905/нвмдпу.v1i12.931

Надійшла до редакції: 04.04.2014 р.

Прийнята до друку: 23.10.2014 р.